

ENDREI WALTER

Néhány darab Széchenyi István levelezéséből

Írástörténeti gyűjteményem, ezen belül a jelentős részét képező levélanyag, nem híres emberek autográf dokumentumait tartalmazza, szándéka szerint a változó korok mindennapi életét, művelődéstörténetét hivatott tükrözni. A csekély számú kivétel közé tartozik egy tíz levélből álló Széchenyi-dosszié, mely mind saját, mind hozzá intézett levelekből áll, sőt egy általa készített, Esterházy Pál herceg által Batthyány Lajoshoz intézett levél-fogalmazvány is található benne.

A levelek provenienciáját illetően ismereteim elenyészőek. A Fehrhez intézett két levél Ernst Lajos hagyatékából való. A fent említett fogalmazvány Király János jogtörténész gyűjteményében volt. Egyes levelek filatelistáktól származnak (pl. Thürheim grófnőé), akik tartalmukkal nem törődtek. (Így jutottam mellesleg Bercsényi Miklós egy sajátkezű leveléhez is.)

Az együttes néhány darabja bizvást mellőzhető, így a Kazinczynak szóló „egy kis ebédre” való formális meghívó (1828), vagy egy panaszos levél, melynek írója hiába várt Széchenyi miniszteri előszobájában (1848).

A többi levél teljes szövegét, illetve érdemi részletét betű szerint – helyesírási és nyelvtani hibáival – időrendi sorrendben alábbiakban közlöm; a német nyelveket rövid regesztákkal egészítettem ki.

1/ Fáy András Széchenyihez. Pest, 1835. aug. 2.

Különösen tisztelt Méltóságos Gróf!

Tudván, mennyire el legyen Nagyságod foglalva hazánk' többféle idves gondjaival, mellyek apróságokra nem sok időt hagynak fenn Nagyságodnak: bátorkodom ezeknek lehető könnyítésök végett, némely nézeteimet a' Tudós Társaság' dolgaiban, miket némely barátimmal is közlöttem vólt, alásan ide rekeszteni, azon reménységgel hogy tán jövő Nagy gyűlésünkig időt vévén Nagyságod megalvasásokra egy kettő közülük Nagyságod figyelmit magára vonhatja (...)

Hogy mindenek előtte a' Titoknokság' változása lenne a' legóhajthatóbb dolog nézeteimben, mint tudva lévőt nem is érdeklettem. Ez tagadadhatatlanul leginkább elősegélné a' társaság' idves amalgamisatióját 's elenyésztené vagy legalább sikeretlenné tenné azon pártot, melly most sok jónak ellene szegül. E' tárgyban, megvallom, nem vagyok egészen minden aggodalom nélkül, oly hirnek lengvén szele, mintha D. [Döbrentei Gábor] lépéseket tett volna Bétsben az iránt, hogy a' titoknokság a' tartományi biztossággal, ő benne compatibilisnek hagyassék. Mennyi igaz a' dologban nem tudom, de ismervén emberemet, előttem e' hir nem lehetetlen.

A' budai színész-társaság, 's nem a' Vármegye, egy Noth-theatert akar építeni maga kezére Pesten a' Grassalkovics-teleken, mely idővel Conservatoriumnak használtathassék. Ennek még ez őszön fedél alá kellene jőni. A' Vármegyétől azt kéri a' színészek, hogy nekik adassék ki a' jövő Áprilisi számukra rendelt segedelem-pénz, mely mintegy 12 ezer v.íftot teend s ők ezzel megkezdik az építést, Áprilisiig soutenirozván magokat a' budai jövedelemből a' hogy lehet. Ezen ideigleni színház kerül mintegy 20 ezer Váltf. Rajzát láttam, szép, csinos és tágas. A' 12 ezer Vífton felül való summát itt ott összve köldülgetják a' színészek s már addig is ki téglát, ki követ, ki pénzt, faneműt sat. ígért. Ezen színházacska nagyot ugyan nem rugtat hazai művészetünkön, de hiszem, az érdeket iránta még is fenn fogja tartani fő Városunkban; a Vármegyére nézve pedig egyetlen egy út mód becsülettel kibúvhatni, ügyetlenül vitt pártfogása alól. A' publicumra nézve is azért hiszem jónak, hogy szivesebben befogja várhatni így a' Város nagyobb építését. –

Bosszonkodva hallám a' Város' százados tanácsában a' Kolb & Campagnie' kakaskodásait. Ez az ember dicsőséget keres abban, hogy Nagyságodnak ellenfele lehet. Igen szeretünk fontosnak lenni és tudatni, hogy existálunk. Gondolom némely belvárosi háztulajdonosok, haszonfélétségből is szivesen állnak hozzá.

Én magamat becses úri kegyeibe ajánlom, igaz mély tisztelettel maradtam Nagyságodnak alázatos szolgálja

Fáy András mpp.

2/ Lulu von Thúrheim grófnő Széchenyihez. (1836.) dec. 4. (Részletek)

Razumovszkij herceg – akinek házához Széchenyit évtizedes barátság fűzte – halála után a pompakedvelő főúr vagyonát kényszerűségből áruba bocsátja özvegye. Sógornője arra kéri Széchenyit, segítsen az ingóságok értékesítésében, hiszen Bécsben kasszilúség vált uralkodóvá, mialatt Magyarországon „még fellobog a nagystílű életmód Ön által szított tűze.”

Lieber Stefferl, als Sie das letztemal in Wien waren, hatten wir gehofft Sie zu sehn; eine übertriebene delicatesse hat Sie verhindert meine Schwester im ersten Augenblick ihres Verlustes zu besuchen, allein wie konnte ein Zwanzigjahrerprobter theurer, sicherer Freund ihr lästig seyn in einem jener momente des Lebens, wo wahre Theilnahme so wohlthuedend wird [sic] (...) Vieles was zur Prachtliebe meines Schwagers diente ist nun zur Existens seiner Wittwe bestimmt und eine Menge Gegenstände wird zum Verkaufe bereitet. Da hier in Wien der Verkleinerungs Sinn herrschend ist (... hat sich meine Schwester) entschlossen alles was transportabel ist ins Ausland wandern zu lassen (...) meinte *ich* sie sollte doch Ihnen ein Liste jener zu verkaufenden Güter [?] schicken, indem in Ihrem Lande, besonders von Ihnen angeblasen das heilige Feuer des grossartigen Lebens noch zuweilen auflodert. Hier lieber Freund ist also diese Liste; Sie sehen es ist für Wissenschaft, Künste, Annehmlichkeit des Lebens und sogar für den Magen gesorgt. Lassen Sie diese Liste ein wenig unter Ihren reichen Landsleuten schicken und schreiben Sie mir welche Hofnungen oder Gewissheiten Sie geärntet. (...)

3/ Széchenyi Wilhelm Fehrhez. Pest, 1842. febr. 18.

Rau, a hajógyár igazgatója nagyon elégedett a hengermalom gépműhelyének öntvényeivel, Clark pedig a gyár lizs- és daramintáinak kedvező londoni fogadtatásáról tudósít. Valero mesterkedését látja abban, hogy a bécsi tőzsdén érteken alul kínáltak tíz hengeralmi részvényt.

Guten Morgen, hier beigeschlossen sende ich Ihnen B. Sinas Brief. Veranstalten Sie in dessen Sinn das Nötige. Constantin von Derra, wohnhaft in der kleinen Bruck Gasse Sinaischem Haus 2ten Stock, representiert allhier das Haus Sina.

Gestern war ich in Alt Ofen. Rau ist mit unseren Giessereien sehr aber sehr zufrieden. Tierney Clark schreibt aus England, dass man unser Mehl und Gries alldort ... *sehr gut* gefunden hat. Adam Clark wird Ihnen den Brief zu seiner Zeit zeigen.

Gott sei gelobt – und Sie dürfen sich einer wohl verdienten Freude überlassen.

Széchenyi

Wir werden doch über alle unsere Feinde siegen. –

Auf der Börse in Wien, höhr ich, hat man 10 Stück Actien unserer Walzmühle mit 10% Deduction feil geboten!!! Sie wurden aber nicht gekauft.

Wie *klug* unser Valero Alles veranstaltet!
Etwas später

Soeben bekomme ich Ihr Schreiben von heute morgen. Ich werde das Nötige veranstalten.

Lassen wir Valero seinen Zorn üben. Der Success unseres Unternehmens sei seine Strafe. Übrigens schaden Beller gewöhnlich gar nicht.

4/ Széchenyi Wilhelm Fehrhez. Pest, 1842. márc. 23

Széchenyi készségét nyilvánítja egy hengermalmi igazgatótanácsi üléshez. A malom üzemzavar miatt áll, amit idegenek előtt eltitkolni javasol.

Lieber Fehr, Ich stehe zu einer Sitzung ganz zu Diensten, und zwar *vor* und *nach* Mittag, *bei* mir oder in *der Mühle*. Verfügen Sie demnach[?] ganz wie Sie wollen.

Sehr froh bin ich, dass Sie mir sagten „Die Mühle Steht“ indem ich morgen fast mit Jemandem hinausgekommen wäre

St. Széchenyi

Wenn Jemand jetzt hinauskommt, müsste man sagen: Die Kamine, werden geputzt etc. Sie sollen denken: *wir wollen* nicht, und nicht in Erfahrung bringen, *wir können nicht*.

5/ Esterházy Pál hg. Batthyány Lajoshoz. Bécs, 1848. márc. 31. (Fogalmazvány Széchenyi kezeírásával)

Méltóságos Gróf, tisztelt Hazámfia,

Gróf Széchenyi István által mai nap az esett tudtomra hogy [törölve: mint] Fő Hg. Nádor [törölve: mint] Méltóságod – mint a most alakulandó Ministerium Elnöke – úgy

vannak meggyőződve, miszerint személyemnek okvetlen részt kell venni az érintett Ministériumban.

Számos évi hivatalos távol létem hazánktul, valamint gyengélkedő egészségem úgy hiszem [törölések] alkalmatlanná tesznek azon tisztre mely tölem kívántatik.

Miután azonban most minden Magyarinak [alatta törölt szó] helyt állni, melyre hivatik [törölve: állni] legszentebb kötelessége, 's ne csak [törölve: azon tekintetben] mikép drága Anyaföldünk zavarba ne bonyolódjék, sőt eddigelé ismeretlen fényben emelkedjék [törölve: az] ki régi pangásibul, ám tessék személyemre minden meg szorítás nélkül számítani; csak hogy sem Méltóságod sem szeretett Hazánk sokat tölem ne várjanak, minthogy mint érintém, mindentekintetbeni tehetségeim felette parányiak 's csak tiszta szándékom és hazaszeretetem [Ezután három változat:]

[a] [törölve: azon egyedüli tulajdonom]

[b] az mikkel a közjóra munkálhatok

[c] mikben senki által magam megelőztetni nem engedem

Hazafiui indulatú válaszát kikérvén miszerint tudjam mi leend kötelességem legvalódibb tisztelettel maradok

Méltóságod őszinte hazafitársa

6/ Széchenyi Tasner Antalhoz. (Pest,) 1848. aug. 23.

Barátom, ha nékem valami bajom esne, tegye el tüstént minden naplóimat még feleségem előtt is.

A kultsokat azon kis asztalfiókban fogja Ön találni, mely a Lit de repos mellett áll. Isten áldja

Széchenyi

7/ Széchenyi dr. Gustav Görgenhez. Döbling, 1850. ápr. 19.

Széchenyi teljes lelki meghasonlását fejezi ki, úgy érzi, hogy szakadékba zuhan, menthetetlen. Önvád marcangolja, amiért „az ördögnek helyet teremtett bolygónkon”.

Lieber Goergen, ich fühle, dass ich heute im [sic] Abgrund falle – Nichts kann mich retten.

Nehmen Sie meinen Dank für Ihre Geduld.

Ich bin verloren – Meine Laster haben dem Teufel platz auf unserem planeten gemacht.

Es kommt eine furchtbare Zeit – Ich bitte Sie theilen Sie diese zeilen meinem Bruder mit.

St. G. Széchenyi

8/ Széchenyi feleségéhez. (Döbling,) 1859. szept. 5-7.

Derős hangulatú levél („Egész jól vagyok. De nagyon elfoglalt”), többnyire családi vonatkozású események idézésével. Jelzi orvosa, dr. Görgen cenki látogatási szándékát. Beszámol arról,

miként fogadta Rechberg miniszterelnök Hollán Ernőnek a magyarországi állapotokról szóló emlékiratát, melyet ő továbbított Zichy Géza – mostohafia – útján.

Reméllem, kedves lelkem, hogy egészséged jó, és hogy Czenken nincs olly rút idő mint itt!

Heute soll Hajnik kommen, und Geld bringen. Von Ödön erhielt ich gestern einen passablen Brief, in welchem er mir die Resultate der Jagd, die in Zinkendorf statt hatte, mittheilt. Marie schrieb mir einen aller liebsten Brief als Antwort auf unser Epistel, den ich ihr zusandte, um ihr „anzuvertrauen“ wie sehr du gekränkt warst, dass sie sich die Zeit nicht nahm, dich in Baden zu besuchen. Beides werde ich Dir, bei unserer ersten Zusammenkunft lesen. — ich glaubte, — auch [olvashatatlan név] würde jetzt kommen. Ist aber noch nicht da!

Soeben ist — 11 Uhr morgens Geyza [olvashatatlan szavak] Epistel aber durchaus nicht von gelber Farbe — und S. E. Graf Rechberg! Mir ist ganz wohl —. Bin aber sehr beschäftigt — Gustav Goergen der Dicke freut sich nach Zinkendorf. Er möchte sich alles das anschauen, was unter vielem andern Geyza ihm von Zinkendorf gesagt und ihm die Zähne so wässerig gemacht hat. Er glaubt doch das etwa Ende Septemb. oder Anfangs, ja Mitte sich am besten machen könnte. Worüber Du dann entscheiden wirst. Nem de kedves fiam!

Geyza war gestern bei E. Rechberg, — der ihn sehr freundlich aufnahm — na Geyza gab an, dass *ich* ihn sandte, las meinen kurzen Brief, der das lange Mémoire begleitete mit Interesse und bestellte Geyza heute auf 12!!! Le voilà diplomate, notre bon diable d'excapitaine—!

Was gescheidter sei mit mir [olvashatatlan szó] über Ungarn discutiren [olvashatatlan szó] weiss ich nicht! —

Soeben verlässt mich Hajnik, der mir Deinen lieben Brief — in die Hand Ödöns gesprochen [széljegyzetben: so sagt man im ungarischen Idiom „dictiren“] überbrachte! Küsse Dir die Hände. Morgen bringt er mir seine *Me* [Madame] und *Melle* [Mademoiselle] heraus. Auch brachte er mir 3800 fl. her.

[A levél többi része csonka sorkezdetekből áll, mert egy autogramgyűjtő a levél alsó részét kivágta.]